

taki makâmelerden birine *Risâletü'l-in-tişâr fi'r-reddi 'alâ şâhibi'l-Makâmât-i'l-Kurtubiyye* adıyla bir reddiye yazmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 543). *el-Makâmâtü'l-lüzûmiyye* Beyrut'ta basılmıştır (ts.). Eşterkünü'nin Müberred'in *el-Kâmil*'ine bir şerh yazdığı da kaydedilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1382; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 89).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Beşkuvâl, *eş-Sıla*, Kahire 1966, II, 588; İbnü'l-Ebbâr, *el-Mu'cem ft aşâbi'l-İmâm Ebi 'Alî eş-Şadeft*, Madrid 1885 — Beyrut, ts., s. 140-141; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 279; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1382, 1785; Abdurrahman Fehmi, *Medresetü'l-Arab*, İstanbul 1304, I, 137-138; Brockelmann, *GAL*, I, 377; *Suppl.*, I, 543; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 89; Ziriklî, *el-A'lâm*, VII, 149; Kehhâle, *Mu'cemül-mü'ellifîn*, XII, 129; Muhammed Rıdvân ed-Dâye, *Târîhu'n-naqdî'l-'Arabî*, Beyrut 1401/1981, s. 352-363; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, V, 237-245; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naqdî'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 500-501; a.m.f., *Târîhu'l-edebî'l-Endelüst ('aşrû't-tavâ'if ve'l-Murâbî'tîn)*, Beyrut 1985, s. 317-324; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemül-me'âcim*, Beyrut 1407/1987, s. 344-346; H. Nemah, "Andalusian Maqâmât", *JAL*, V (1974), s. 88-92; Muhammed el-Hâdî et-Trablusî, "Medhal ilâ tahlîlî'l-Makâmât-i'l-lüzûmiyye li's-Sarakustî", *Havliyyâtü'l-Câmî'ati't-Tâniyye*, sy. 28, Tunus 1988, s. 111-143; Mahmûd Tarşûne, "Fennü'l-Makâme fi'l-Endelüs", a.e., s. 145-166; "İbn-i Eşterkünü", *DMBİ*, III, 15-16.

ZÜLFİKAR TÜCCAR

EŞYA

(bk. MAL).

ET

(bk. HAYVAN).

ETBÂU't-TÂBİİN

(bk. TEBEU't-TÂBİİN).

ETHE, Hermann

(1844-1917)

Alman asıllı şarkiyatçı.

13 Şubat 1844 tarihinde Almanya'nın Stralsund şehrinde doğdu. Orta öğrenimini buradaki lisede, yüksek öğrenimini ve doktora çalışmalarını Greifswald ve Leipzig üniversitelerinde yaptı. 1867'den itibaren Münih Üniversitesi'nde Doğu dilleri okuturken 1872 yılında Oxford'da davet edilerek, daha önce C. H. Sachau tarafından başlatılan Bodleian Kütüphanesi'ndeki Farsça, Türkçe, Hintçe ve Peştuca yazmaların katalogunu hazırlama

çalışmalarını yürütmek ve ayrıca Arapça yazmaların bir ek katalogunu hazırlamakla görevlendirildi; aynı yıl bu katalog çalışmalarına India Office Kütüphanesi'ndeki Farsça yazmalar da eklendi. 1875-1915 yılları arasında Univesity College of Aberystwyth'de Almanca ve Doğu dilleri profesörlüğü yaptı; 1887-1889 yıllarında da Oxford Üniversitesi'nin Doğu Araştırmaları Okulu'nda misafir profesör olarak bulundu.

Eserleri. Özellikle Arapça, Farsça ve Türkçe yazmalar üzerine yaptığı yayınlarla tanınan Ethé'nin en önemli çalışmaları şunlardır: *Zakariyâ ben Muhammad ben El-Kazwîni's Kosmonographie* (Leipzig 1868); *Das Schlafgemach der Phanytasie von Fettâhî aus Nisâbûr* (Leipzig 1865, 1868, Fettâhî'nin *Şebistan-ı Hıyâl* adlı eserinin birinci faslının tercüme ve neşri); *Die Fahrten des Sajjid (Bathâl)* (Leipzig 1871, *Battalnâme*'ye dair ilk ilmi çalışma); *Essays und Studien* (Berlin 1872); *Die höfische und romantische Poesie der Perser* (1887); *Die mystische, didaktische und Iyrische Poesie und das spätere Schrifthum der Perser* (Hamburg 1888); *Catalogue of the Persian, Turkish, Hindûstani and Pushtu Manuscripts in the Bodleian Library* (I-II, Oxford 1889-1930); *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of the India Office* (I, Oxford 1903; II, 1937; London 1980); *Yûsuf and Zalikhâ by Firdausî of Tûs* (Oxford 1908, Firdevsî'nin *Yûsuf u Züleyhâ* adlı eserinin tenkitli neşri); *Catalogue of Oriental Manuscripts, Persian, Arabic and Hindustani* (Aberystwyth 1916, Aberystwyth'deki The National Library of Wales'de bulunan küçük bir koleksiyonun katalogu).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Ethé, *Catalogue of Persian Manuscripts*, London 1980, s. VI; a.m.f., *Târîh-i Edebiyyât*, s. 13; *Who Was Who: 1916-1928*, London 1929, s. 333; Necib el-Akiki, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 86; *Deutsches biographisches Archiv* (ed. W. Gorzny — K. G. Saur), new serie: VI/307, München - New York.

TALİP KÜÇÜKCAN

ETİYOPYA

Doğu Afrika'da ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

Doğudan Somali, kuzeyden Cibuti ve Eritre, batıdan Sudan, güneyden de Somali ve Kenya ile çevrilmiş bulunan Etiyopya (eski adı Habeşistan: Abyssinia),

1.106.060 km² yüzölçümüyle Afrika'nın en büyük ülkelerinden biridir. Ülkenin başşehri Adisababa, dinî ve etnik bakımdan çeşitlilik gösteren nüfusu 50.341.000'dir (1990).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Yüzey Şekilleri. Prekambriyen devirden kalma bir billürsu temel üstüne oturan ülke toprakları genelde dağlar, yaylalar ve yüksek ovalarla çöküntülerden meydana gelmiştir. Arazi, yeryüzü şekilleri bakımından doğu ve güneydoğudaki Somali yüksek ovası, büyük Rift vadisi ve orta kesimlerle batıdaki dağlık bölge olmak üzere üç bölgeye ayrılır. Etiyopya'yı güneyden kuzeye doğru ikiye ayıran ve Galla çöküntüsü de denen Rift vadisi, Turkana (Rudolf) gölünün kuzeyinden Kızıldeniz kıyısındaki Denkalî alçak ovasına kadar uzanır. 50-60 km. genişliğinde olan bu vadinin denizden yüksekliği ortalama 1500 m. civarındadır ve üzerindeki çukurlarda tektonik kökenli pek çok göl mevcuttur. Rift vadisinin doğusunda kalan ve doğuya doğru gittikçe alçalan Somali yüksek ovası Cuba, birleşerek onu meydana getiren Dava ve Genale ile ülkenin en uzun akarsuyu olan Vebi Şebeli nehirleri tarafından parçalanmıştır; vadinin doğu tarafında yüksekliği 4000 metreyi geçen (Enkuolo 4311 m., Batu 4307 m.) dağ sıraları uzanır. Rift vadisinin batısında kalan düzlüklerle dağlık kütle Eritre'nin kuzeyinden ülkenin güneyine kadar uzanmakta ve çok sayıdaki akarsu ile parçalanmış bulunmaktadır. Bölgenin ve ülkenin en yüksek dağı, Eritre ile Tana gölü arasında yer alan Simonlar üzerindeki Ras Daşın'dır (4620 m.). Erozyon sonucu iyice aşınmış olan yamaçların üst kesimlerindeki masa biçimi düzlükler Etiyopya'nın yapısal özelliklerinden birini teşkil eder. Ülkenin kuzeydoğusuna rastlayan Rift vadisinin devamı niteliğindeki Denkalî çöküntüsünün bazı yerleri denizden daha aşağıdadır; genellikle çöl görünümü arzeden bu bölge tuz madeni bakımından zengindir.

İklim ve Bitki Örtüsü. Tropikal iklimin hâkim olduğu Etiyopya'da arazinin yüksekliği sebebiyle sıcaklık aynı paraleldeki diğer Afrika ülkelerine göre biraz düşüktür ve deniz seviyesinden yüksekliğe göre değişiklik gösterir. Hava alçak kesimlerde daha sıcak, yükseklerde serindir. Denkalî çöküntüsünde zaman zaman 50 dereceye varan sıcaklık orta ve batı bölgelerde iyice düşer. Kış ayları (ekim - mart) kurak, yaz ayları (nisan - ey-

lül) yağışlı geçer. Sıcaklık gibi yağmur rejimi de yüksekliğe göre değişir. Ülkenin en az yağış alan kesimi Denkalî çöküntüsüdür ve burada yıllık yağış ortalaması 50 mm. civarında iken Somali yüksek ovasında 1000, orta ve batıdaki dağlarla kaplı yüksek düzlüklerde 1800 milimetreyi bulur; güneydeki Cimmâ yöresinde ise bu miktar çok daha fazladır.

Yağış ve yüksekliğe göre değişen bitki örtüsünde bir çeşitlilik göze çarpar. Denkalî çöküntüsüyle Somali yüksek ovasında çöl tipinde dikenli bozkır bitkileri hâkimdir. Rift vadisinin güney taraflarında zengin savanlar bulunurken bol yağış alan güneybatıda geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar yer alır. Irmak boylarında yetişen galeri ormanlarının yanı sıra 1800-2500 metreler arasında kalan kuşakta yapraklarını dökmeyen zengin bitki toplulukları görülür. 2500 metreden sonra ise hâkim bitki örtüsü çayır ve otlaklardan oluşur. Özellikle zengin ormanların bulunduğu bölgelerde bir kısmı yalnız bu ülkeye has olmak üzere koyun, keçi, antilop ve deve kuşu gibi çeşitli hayvan türleri yaşamaktadır.

Akarsu ve Göller. Etiyopya akarsu kaynakları bakımından zengin bir ülke olmakla birlikte bunlardan yeterince istifade edememektedir. Nil havzasında bulunan Tekeze Nil'in kollarından Atbara'ya katılır. Mavi Nil (Abbai) sularını Tana gölüne, güneye doğru akan Oma ırmağı ise Turkana gölüne akıtır; Baro ve Ako-

bo'nun sularını alan Sobat ırmağı Beyaz Nil'le birleşir. Adisababa yakınlarında doğan Avaş ırmağı çöküntü boyunca kuzeye doğru akarak Cibuti sınırındaki Abe gölünü besler. Kuzeyde Kızıldeniz'e dökülen irili ufaklı bazı akarsular mevcuttur. Diğer taraftan Somali yüksek ovasından doğan Dava ve Genale'nin oluşturduğu Cuba ile Vebi Şebeli ve Faten ırmakları araziye parçalayarak Somali topraklarına geçer ve buradan Hint Okyanusu'na dökülür. Etiyopya göller bakımından da zengin bir ülkedir. En büyük göl olan kuzeybatıdaki Tana'nın dışında Rift vadisindeki çukurlarda da en önemlilerini Abaya, Şala, Zivey ve Abe'nin teşkil ettiği birçok göl mevcuttur.

Nüfus ve Etnik Durum. Nijerya ve Mısır'dan sonra Afrika'nın en kalabalık ülkesi olan Etiyopya'da nüfus yoğunluğu 41,1/km²'dir (1990). Nüfusun dağılışı bakımından alışılmışın dışında bir durum görülür ve ülke tropikal kuşakta bulunduğu için en kalabalık bölgeler 1800-2500 metreler arasındaki yükselti kuşağında yer alır; nitekim başşehir Adisababa da (2455 m.) bu kuşaktadır. Etnik bakımdan çoğulculuğun görüldüğü ülkede hâkim ırk orta bölgede yaşayan Amharalar'dır ve bunlar toplam nüfusun % 37,7'sini oluştururlar. Arap yarımadasından gelen beyaz ve batıdan gelen siyah ırka mensup insanların bir karışımı olan Amharalar evlilik yoluyla güneydeki Galla ve diğer gruplarla da karışmış-

lardır. Bunların dışında ülkenin kuzey taraflarındaki düzlüklerde yaşayan Tigreler % 1,9, dağlık kesimlerdeki Tigrinalar % 8,6, Gallalar da % 35,3'lük bir orana sahiptirler. Hâmî kökenli Somaliler (% 1,7) ülkenin güneydoğusunda, Afarlar (% 1,8) ise daha çok Eritre'de yaşarlar. Gurage (% 3,3), Saho ve diğer küçük gruplar orta ve güney bölgelerinde küçük adacıklar şeklinde bulunmaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu yüksek yaylalardaki köylerde yaşadığından (% 85) şehirleşme oranı çok düşüktür. Ülkede hem doğum (% 0,43) hem de ölüm oranı (% 0,23) yüksek olup ortalama hayat süresi kırk bir yaş seviyesindedir. Yüksek yerlerde yaşayanlara son yıllardaki kuraklık sebebiyle yapılan yardımların kara yoluyla ulaştırılması mümkün olmadığından malzemeler paraşütlerle havadan atılmaktadır.

Ülkenin en büyük şehri aynı zamanda başşehir olan orta bölgedeki Adisababa'dır (1.500.000 [1989]). Afrika Birliği Teşkilâtı ve Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu'nun merkezlerinin de burada olması şehrin önemini artırmaktadır. Diğer önemli şehirler Dire-dava, Gondar, Nazret, Desse, Makalle (Mekele) ve Harar'dır.

Dil. 100 civarında mahallî dilin konuşulduğu Etiyopya âdeta bir diller mozaiğidir. Esas itibarıyla Sâmî, Kûşî ve Nil grupları olmak üzere üçe ayrılan bu dillerden Kûşî grubuna girenler ülkenin güney ve orta bölgelerinde, Nil dilleri güneybatı ve kuzeydeki yüksek yaylalarda, Sâmî grubuna girenler de orta, güneydoğu ve kuzeydoğu bölgelerinde konuşulmaktadır. Kuzeyden güneye doğru Tigre, Tigrinya (Tigrîña), Amhara (Amarîna), Hararî ve Argobba başlıca diller olup bunların en çok konuşulanı aynı zamanda ülkenin resmî dili olan Amharaca'dır. Kûşî dillerin belli başlıları Beca, Afar, Saho, Galla, Sidâme ve Somali dilleridir. Sudan'a yakın bölgelerde konuşulan Kunama, Si'luk, Anivak ve Dinka gibi diller Nil dilleri grubunda yer alırlar. Kasabalarda ticaretle uğraşan müslümanların çoğunluğu Arapça'yı, başşehirin kuzeyindeki düzlüklerde yaşayanlar Tigre ve Tigrinya'yı, güneydoğudakiler ise Somali, Beca ve Afar gibi dilleri konuşmaktadır. Etiyopya'nın resmî dili olan Amharaca, Tigre ve Tigrinya dilleriyle birlikte Sâmî dil ailesi içerisinde yer almakta ve Etiyopya kilisesinin âyin dili olan Ge'ez diliyle birlikte aynı alfabeyle yazılmaktadır. İlk yazılı belgeleri XIV. yüzyıl-

Etiyopya

da ortaya çıkan Amharaca edebiyat dili olarak ancak XIX. yüzyılda kendini göstermiştir. Güney Arapçası lehçelerinin de içinde yer aldığı Güney Sâmi dilleri grubunda Amharaca ile birlikte bulunan Ge'ez dili artık konuşulmamakta ve sadece kilisede kullanılmaktadır.

Din. Etiyopya din bakımından da heterojen bir yapı gösterir. İslâmiyet ve Hristiyanlık hâkim dinler olmakla birlikte ülkenin güney tarafında animist topluluklara, Tana gölünün kuzeyindeki bölgede de Falaşiler denilen yahudilere rastlanır. Ancak muhtemelen yahudilerin Filistin'den çıkarıldıkları dönemde buraya gelmiş ve aşırı bir yoksulluk içinde kalmış olan Falaşiler'in hemen tamamı son yıllarda İsrail'e nakledilmiştir. Nüfusun % 40'ını oluşturan hristiyanlar IV. yüzyıldan beri ülkenin tarihinde önemli rol oynamışlardır. V. yüzyılda Aksum Krallığı'nı kuran hristiyanlar İskenderiye'deki Ortodoks Kiptî (Kopt) Kilisesi'ne bağlılıklarını sürdürmüşler ve dışarıdan aldıkları desteklerle gelişmişlerdir. Etiyopya'daki hristiyanların çoğu monofizit Ya'kübî olmakla birlikte Katolik ve Protestan mezhebi mensupları da bulunmaktadır. Halen Etiyopya Ortodoks Kilisesi İskenderiye'deki Kiptî patrikliğin otoritesi altındadır.

Toplam nüfus içerisinde çeşitli kaynaklara göre % 45-60 arasında değişiklik gösteren bir oranla ülkenin en kalabalık cemaatini teşkil eden müslümanlar sayılarının çokluğuna rağmen siyasî ve idarî hayatta etkin değildirler. Ülkenin değişik bölgelerinde yerleşmiş bulunan müslümanlar arasında göçebe ve yarı göçebe halde yaşayanlar da mevcuttur. Kuzeydeki yüksek yaylalarda yaşayan Ceberti, Galla, Somali ve Afar kabileleri ilk dönemlerden bu yana müslümandırlar. I. (VII.) yüzyılda ülkenin kuzey bölgelerine nüfuz eden İslâmiyet zamanla güneye doğru yayılmıştır (bk. *DİA*, I, 435-439). Bugün Etiyopya sınırları içerisinde kalan Şüve (Shoa), Evfât, Harar (Hararge), Arusi ve Adel bölgelerinde tarih boyunca çeşitli müslüman sultanlıklar kurulmuş, fakat zamanla bunlar Etiyopya'nın hristiyan yöneticileri tarafından ortadan kaldırılmışlardır (aş. bk.). Günümüzde Vallo, Harar, Bâli, Arusi ve Sidâme bölgelerinde müslümanlar çoğunluktadırlar.

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren ülkedeki müslüman sultanlıkları ortadan kaldırmak için harekete geçen hristiyan krallar Batılılar'ın da desteğiyle başarı-

ya ulaştılar. XIX. yüzyılda Kral II. Theodore döneminde (1855-1868) müslümanlar üzerinde tam bir hâkimiyet kuruldu; Wollo'da müslümanlar katliama uğrarken (1855) en önemli İslâm merkezi olan Harar işgal edildi (1887). Bu arada İtalya Asab, Masavva' ve Asmara'yı ele geçirdi. Bununla beraber müslümanların hristiyanlara karşı mücadelesi son bulmamış ve Kral Yohannes Mehdî'nin dervişleri tarafından Metemma'da öldürülmüştür (1889). Daha önce Negus Claude da (Galâwdewos) 1559 yılında Nûr b. Mücâhid'e karşı savaşırken öldürülmüştü. Kral Yohannes döneminde Habeşistan ile Mısır arasında savaşa yol açan anlaşmazlıklar müslümanların aleyhine gelişmiş ve idarenin zorlamasıyla müslümanlar Hristiyanlığa dönmeye mecbur olmuşlardır. 1880 yılında 50.000 müslümanın kralın emriyle vaftiz edildiği rivayet edilmektedir. 1889'da iktidara gelen II. Menelik de Batılı misyonierlerin destek ve teşvikleriyle müslümanlar üzerindeki baskıyı sürdürmüş ve hristiyanlaştırma hareketine devam ederek pek çok müslümanı köleleştirmiştir. İslâm'a sempati duyan Lidj Yassou'nun iktidar olması ve ardından bu dine girmesi müslümanlar için önemli bir gelişme olmuş, ancak 1917'de iktidardan uzaklaştırılmıştır. Hristiyanların eline geçen şehirlerdeki camilerin bir kısmı kiliseye çevrilmiş, müslümanlar dinlerini değiştirmeye zorlanmış ve büyük baskılara mâruz kalmışlardır. 1930 yılında kral olan Hâile Selâsiye'nin ilk yıllarında İslâmiyet resmî din olarak kabul edilmiş, müslümanların okullarda Arapça öğrenim görmesi ve Harar ile Cimmâ bölgelerinde resmî işlerde bu dilin kullanılması benimsenmişken daha sonra müslümanlar üzerinde yeni baskılar kurularak şer'î mahkemelerin faaliyeti engellenmiş ve Arapça öğrenimin yasaklanması yoluna gidilmiştir. 1974 askerî darbesinden sonra kurulan Marksist-Leninist rejimden en çok etkilenenler müslümanlar olmuş ve ülkenin çeşitli bölgelerinde yönetime karşı ayaklanma hareketleri ve kurtuluş mücadeleleri ortaya çıkmıştır.

Tarih boyunca hristiyanların muhalefeti ve baskılarına rağmen yayılmayı sürdüren İslâmiyet günümüzde ülkenin doğu, kuzey ve güneybatı bölgelerinde hâkim dindir. Orta bölgedeki yüksek yaylalarda ve Sudan sınırının kuzey ve güney taraflarında ise müslümanlar hristiyan unsurlarla birlikte yaşamaktadırlar. Müslüman nüfus etnik bakımdan bü-

yük bir çeşitlilik göstermekte ve değişik kabilelere ayrılmaktadır. Cebertiler, Gallalar (Oromolar), Vallolar, Somaliler, Afarlar (Denkalî), Ad Şeyhler, Saholar, Sidâmeler ve Gurageler başlıca müslüman kabilelerdir. Farklı etnik ve dil gruplarına mensup olan bu kabilelerin yanında Arapça konuşan daha küçük Benî Şangül ve Bantu gruplarla Araplar ve başka topluluklar da mevcuttur.

Etiyopya müslümanları genel olarak tüccar ve çiftçi, yüksek yaylalarda yaşayanlar ise çobandırlar. Ticaret bu ülke müslümanlarının tarihten gelen başlıca mesleği olup İslâm'ın yayılmasında etkisi büyük olmuştur. Müslümanların önemli merkezleri olan Harar, Diredava ve tarihî ticaret yolları üzerindeki şehirlerde ticaret sektöründe etkin olan müslümanlar kırsal alanlarda tarım ve hayvancılıkla meşguldürler.

Ülkedeki müslümanların hepsini bir çatı altında toplayan herhangi bir teşkilâtın bulunmaması ve siyaset alanında etkili olamamaları müslüman grupların din, eğitim, günlük hayat ve diğer konulardaki ortak problemlerinin çözümünü zorlaştırmaktadır. Devlet okullarında din eğitime yer verilmemekte ve müslüman çocukların eğitimi Kur'an okullarında sağlanmaktadır. Adisababa, Harar, Diredava, Agordat, Agaro ve diğer önemli şehirlerdeki camilerin yanında bulunan Kur'an okullarında ders veren hocalar müslüman çocuklarına, temel dinî ilimleri öğretmektedirler. Bu okullarda iki seviyeli bir eğitim yapılmaktadır. Temel seviyede öğrencilere Arap alfabesi, Kur'an'ın okunması ve namaz kılınması öğretilirken üst seviyedekilere Arapça gramer, dil, fıkıh, hadis ve tefsir gibi ilimler verilmektedir. Mahallî cemaatler tarafından korunan ve desteklenen Kur'an okullarındaki eğitim İslâm'ın muhafazası ve tebliğinde önemli rol oynamaktadır. Devletten hiçbir yardım almayan bu okullar, 1975'te idarenin yürürlüğe koyduğu millileştirme ve totaliter uygulamalardan olumsuz etkilenmiştir.

Kur'an okullarındaki eğitimle yetinen müslüman öğrenciler yüksek öğretime pek itibar etmemekte ve şehirdekiler daha çok ticarete atılmaktadırlar. Kahire'deki Ezher Üniversitesi'nde ve diğer İslâm ülkelerindeki din eğitimi kurumlarında İslâmî ilimleri tahsil eden bazı Etiyopyalı öğrencilere rastlanır.

Çoğu Şâfiî ve Hanefî, az bir kısmı Hanbelî olan Etiyopya müslümanları arasın-

da Ticâniyye, Semmâniyye, Kâdiriyye ve Ahmediyye tarikatlarının taraftarları da bulunmaktadır. XIX. yüzyılda ülkenin güneybatısında İslâm'ın yayılmasında tarikatlar etkili olmuştur.

Ekonomi. Etiyopya'nın ekonomisi genelde tarım ve hayvancılığa dayalı olup 1991'deki yönetim değişikliğine kadar merkezî planlama ile yönlendirilmekteydi. Toplam iş gücünün % 85-90'ı, yaklaşık olarak millî gelirin yarısını temin eden tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Son yıllarda ağırlığını iyice hissettiren kuraklık ve açlıkla siyasî istikrarsızlıklar ekonomik gelişmeyi olumsuz yönde etkilemiş ve planlanan hedeflere ulaşmak mümkün olmamıştır. Kişi başına düşen millî gelirin 115 Amerikan doları seviyesinde olduğu ülkede, 1974 darbesinden sonra iktidara gelen Marksist yönetimin toprak mülkiyetini devletleştirerek kolektif çiftlikler kurması tarım alanında beklenen üretim artışını sağlayamamıştır. Mısır, buğday, tütün, patates, yağlı tohumlar, tef, süpürge darısı ve kahve başta gelen tarım ürünleri olup bunlardan kahvenin büyük bir kısmı yurt dışına ihraç edilmektedir. Küçük köylerdeki halkının önemli bir kısmı kahve tarımıyla ilgilenen Etiyopya, kahve üretiminde (1989'da 200.000 ton) daima dünyanın ilk sekiz ülkesi arasında yer aldığı gibi bazı yıllar da en fazla kahve üreten ilk beş ülke arasına girer; son yıllarda ketende elde edilen başarı da ümit vermektedir. Sebze ve meyve üretimi yanında hayvancılık ülke ekonomisinde önemli bir yer tutar; soğuk bölgelerde sığır, at ve katır, diğer bölgelerde keçi ve koyun yetiştirilmektedir.

Yer altı zenginlikleri bakımından iyi bir durumda bulunan ülkede demir, bakır, çinko, kurşun, potas ve altın yatakları mevcutsa da bunları çıkarıp işleyecek tesisler henüz kurulamamıştır ve üretimin büyük kısmı ham madde halinde dışarıya satılmaktadır. İleri bir düzey göstermeyen endüstri sektöründe çimento, dokuma, şeker, petrol artma ve bazı gıda sanayii kollarında faaliyette bulunan fabrikalarla imalâthaneler başlıca kuruluşlardır. Başşehir Adisababa çevresinde toplandığı görülen endüstri tesislerinin üretimleri iç piyasaya yönelik olduğundan ihracat imkânı son derece sınırlıdır. Denkalî çöküntüsünde bulunan zengin tuz yatakları değerlendirilmekte, güneybatı bölgelerindeki zengin orman kaynaklarından ise yeterli dercede faydalanılamamaktadır. Son yıl-

larda enerji sağlamak için hidroelektrik potansiyelin kullanılmasına başlanmış ve akarsular üzerinde bazı santraller inşa edilmiştir. Ülkenin sahip olduğu tarihî ve tabii güzellikler turizm açısından iyi bir imkân teşkil ediyorsa da alt yapı yetersizliğinden dolayı bu sektör de pek gelişmiş durumda değildir. Haberleşme ve ulaşım sisteminin zayıflığı ekonomik sektörlerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkede Adisababa'yı Cibuti Limanı'na bağlayan bir demiryolu hattı mevcuttur ve Etiyopya'nın dış ticaretinde son derece önemli bir konuma sahiptir. Adisababa ülkenin diğer şehirlerine ve Kenya'ya kara yollarıyla bağlanmış olmakla beraber bu yollar yüksek dağ ve düzlüklerdeki yerleşim merkezlerine kadar ulaşmış değildir. Deniz taşımacılığı ile dış ticarette Eritre'deki Masavva' ve Assab (Asab) limanlarından faydalanılmaktadır; hava ulaşımında ise milletlerarası nitelikte iki hava limanı hizmet vermektedir. Etiyopya dış ticaretini daha çok Avrupa Topluluğu ve eski Sovyet bloku ülkeleriyle yapmaktadır. Dışarıya tarım ürünleri, canlı hayvan ve ham madde satarken dışarıdan makine, kimyevî maddeler, yol inşaat ekipmanları ve her türlü mâmül madde almaktadır.

Eğitim. Eğitimin mecburi olmadığı Etiyopya'da nüfusun hemen hemen yarısı okuma yazma bilmemektedir. Yedi yaşında başlayan ilk öğretim altı, orta öğretimin ilk kısmı üç, ikinci kısmı ise dört yıldır. Devlet okullarının dışında kilise ve Kur'an okulları oldukça yaygındır. Ülkede başşehirde bir üniversite ve Bahir Dar'da bir politeknik enstitü bulunmaktadır. Kitle haberleşme vasıtaları devletin denetiminde olup başşehirde Enformasyon Bakanlığı'nın Amharaca yayımladığı günlük gazetelerin tirajı oldukça düşüktür. Ayrıca ülkede Arapça ve İngilizce gibi bazı dillerde çıkarılan çeşitli süreli yayınlar da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

J. S. Trimingham, *Islam in Ethiopia*, London 1952, s. 147-224; Fethi Gays, *el-İslâm ve'l-Habeşe 'abre't-târîh*, Kahire, ts.; *Area Handbook for Ethiopia*, Washington 1971, s. 9-31, 71-100, 229-256, 345-402; E. Ulendorff, *The Ethiopians*, London 1973, s. 22-44, 93-130; *The Statesmen's Yearbook* 1984-85, London 1984, s. 444; D. L. Mack, "Beni Amer", *Muslim Peoples*, I, 143-146; S. R. Waldron, "Harari", a.e., I, 313-319; H. S. Lewis, "Oromo", a.e., II, 590-596; Abdi A. Sheik-Abdi, "Somali", a.e., II, 699-705; T. Tamrat, "Le Corne de l'Afrique. Les Salomonides en Ethiopie et les États de la Corne de l'Afrique", *Histoire generale de l'Af-*

rique, Paris 1985, IV, 461-494; M. Ali Kettani, *Muslim Minorities in the World Today*, London 1986, s. 168-171; G. C. Last, "Ethiopia, Physical and Social Geography", *Africa South of the Sahara* 1988, London 1987, s. 432-433; S. Turner, "Ethiopia. Economy", a.e., s. 441-446; A. Guérinot, "L'Islam et l'Abyssinie", *RMM*, XXXIV, Paris 1916-18, s. 1-68; E. Cerulli, "L'Islam en Ethiopie: sa signification historique et ses méthodes", *Correspondance d'Orient*, nr. 5, Bruxelles 1961, s. 317-329; S. M. Zwemer, "Islam in Ethiopia and Eritrea", *MW*, XXVI, New York 1968, s. 5-15; K. W. Giorgis, "Muslim Education in Ethiopia", *JIMMA*, III/2 (1981), s. 75-85; *Ana Britannica Ana Yıllık* (1991), İstanbul 1991, s. 592; J. Iwarson, "Islam in Eritrea and Abyssinia", *MW*, XVIII/4 (1928), s. 356-364; "Ethiopia", *Le Courier*, sy. 99, Bruxelles 1986, s. 16-38; *TA*, XVIII, 256; *The Illustrated Encyclopedia Mankind*, London 1978, I, 12-16; *EDn*, VI, 659-673; *EBr*, XVII, 817-823; Ahmet Özel, "Afrika", *DİA*, I, 435-439.

DAVUT DURSUN

II. TARİH

Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Etiyopya, ilk dönemlerde Hâmî ırka mensup Kûşî kabilelerin yaşadığı bir ülke idi ve coğrafi konumu sebebiyle İlkçağ'dan itibaren kitleler halinde gerçekleştirilen Sâmi göç dalgalarını üzerine çekmişti. Tevrat'a göre Hz. Nuh'un torunu Kûş Mısır'a gelerek Yukarı Nil'e doğru yönelmiş ve Merve (Hartum) şehrini kurmuştur. Daha sonra Kûş'un çocukları Hz. İbrâhim'in doğumundan az önce Atbara nehrini geçerek bugünkü Etiyopya'ya gelip Aksum'u inşa etmişlerdi. Habeş versiyonlarında, Etiyopya'nın başşehir Aksum'da oturan kralların Hz. Süleyman ve Sebe melikesinin çocukları Menelik'in soyundan geldikleri ifade edilir (bk. BELKIS). Bu versiyonlar her ne kadar efsanevî bir özellik taşıyorsa da Etiyopya'nın tarihine atfedilen eskiliği yansıtmaktadır. Süyûtî'ye göre hânedanın kökleri daha eskilere, bu topraklara yerleşen Hz. Nuh'un oğlu Hâm'a dayanmaktadır (*Ref'û şe'ni'l-Hubşân*, 80^b).

Bugün elde bulunan kesin bilgilere göre Etiyopya Krallığı'nın nüvesi Arabistan'dan gelen Sâmi Sebeliler tarafından oluşturulmuştur. Ava (bugünkü Yeha) gibi Afrika topraklarında bulunan yazıtlardan, bu yerleşmenin milâttan önce VII. yüzyıldan milâttan sonra III. yüzyıla kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. En güçlü akın milâttan önce VII. yüzyıl dolaylarında vuku bulmuş ve en önemli grubu Yemen'in Sahartan eyaletinden, özellikle Hubeys vadisi çevresinden gelenler teşkil etmiştir. Bu insanlar bugünkü Tig-